

УПРАВЛІННЯ ПРИВАТНИМ КАПІТАЛОМ У МАЛОМУ ТА СЕРЕДНЬОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

©2020 АВТУХОВ Є. Ю., МЕШКО Н. П.

УДК 334.722
JEL: D24; E22; G32; M19

Автухов Є. Ю., Мешко Н. П. Управління приватним капіталом у малому та середньому бізнесі України в умовах економічної кризи

У статті проаналізовано економічну діяльність підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ). Досліджено динаміку кількості підприємств МСБ. Дана оцінка структури капіталу суб'єктів малого та середнього бізнесу. Здійснено аналіз обсягів продажу та реалізації продукції. Зроблено порівняння показників результативності економічної діяльності господарств: чистого прибутку та рентабельності. Проведено оцінку руху приватного капіталу в малому та середньому бізнесі. Досліджено в динаміці обсяги прямих інвестицій з України та в Україну, кількість кредитів, наданих фінансовими установами. Здійснено розрахунки на перспективу на основі офіційних статистичних даних щодо руху приватного капіталу підприємств малого та середнього бізнесу. Розглянуто програми підтримки МСБ в умовах поширення коронавірусу. Наведено приклад компанії «Агромат» щодо функціонування в умовах кризи. Науковою новизною є визначення тенденцій руху приватного капіталу малого та середнього бізнесу в умовах кризи та перспектив його динаміки.

Ключові слова: приватний капітал, прибуток, рентабельність, малий і середній бізнес, метод екстраполяції трендів, приватні інвестиції, кредитування.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-409-418>

Рис.: 4. **Табл.:** 8. **Формул:** 3. **Бібл.:** 10.

Автухов Євген Юрійович – аспірант кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: 19eugene@gmail.com

Мешко Наталя Петрівна – доктор економічних наук, завідувачка кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: nmeshko2016@ukr.net

УДК 334.722
JEL: D24; E22; G32; M19

Автухов Е. Ю., Мешко Н. П. Управление частным капиталом в малом и среднем бизнесе Украины в условиях экономического кризиса

В статье проанализирована экономическая деятельность предприятий малого и среднего бизнеса (МСБ). Исследована динамика количества предприятий МСБ. Дана оценка структуры капитала субъектов малого и среднего бизнеса. Проанализированы объемы продаж и реализации продукции. Сделано сравнение показателей результативности экономической деятельности хозяйств: чистой прибыли и рентабельности. Проведена оценка движения частного капитала в малом и среднем бизнесе. Исследованы в динамике объемы прямых инвестиций из Украины и в Украину, количество предоставленных финансовыми учреждениями кредитов. Осуществлены расчеты на перспективу на основе официальных статистических данных по движению частного капитала предприятий малого и среднего бизнеса. Рассмотрены программы поддержки МСБ в условиях распространения коронавируса. Приведен пример компании «Агромат» по функционированию в условиях кризиса. Научной новизной является определение тенденций движения частного капитала малого и среднего бизнеса в условиях кризиса и перспектив его динамики.

Ключевые слова: частный капитал, прибыль, рентабельность, малый и средний бизнес, метод экстраполяции трендов, частные инвестиции, кредитование.

Рис.: 4. **Табл.:** 8. **Формул:** 3. **Библ.:** 10.

Автухов Евгений Юрьевич – аспирант кафедры маркетинга и международного менеджмента, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара (просп. Гагарина, 72, Днепр, 49010, Украина)

E-mail: 19eugene@gmail.com

Мешко Наталья Петровна – доктор экономических наук, заведующая кафедрой маркетинга и международного менеджмента, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара (просп. Гагарина, 72, Днепр, 49010, Украина)

E-mail: nmeshko2016@ukr.net

UDC 334.722
JEL: D24; E22; G32; M19

Avtukhov E. Yu., Meshko N. P. Private Capital Management in the Small and Medium-Sized Businesses of Ukraine in the Economic Crisis

The article analyzes the economic activity of small and medium-sized businesses (SMEs). The dynamics of the number of SME enterprises is researched. The capital structure of small and medium-sized businesses is estimated. Sales volumes of products are analyzed. The indicators of efficiency of economic activity of enterprises are compared in terms of net profit and profitability. The movement of private capital in small and medium-sized businesses is evaluated. The volumes of direct investments from Ukraine and into Ukraine, the number of loans provided by financial institutions are studied in the dynamics. The forward-looking calculations are made on the basis of official statistics on the movement of private capital of small and medium-sized businesses. The authors take into consideration the programs for SMEs support in the context of spread of coronavirus. The operation of an enterprise in the crisis is provided on the example of company «Agromat». Scientific novelty consists in the determination of trends in the movement of private capital of small and medium-sized businesses in the conditions of crisis and the prospects of its dynamics.

Keywords: private capital, profit, profitability, small and medium-sized business, method of trend extrapolation, private investment, crediting.

Fig.: 4. **Tabl.:** 8. **Formulae:** 3. **Bibl.:** 10.

Avtukhov Evgeniy Yu. – Postgraduate Student of the Department of Marketing and International Management, Oles Honchar Dnipro National University (72 Haharina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine)

E-mail: 19eugene@gmail.com

Meshko Nataliya P. – D. Sc. (Economics), Head of the Department of Marketing and International Management, Oles Honchar Dnipro National University (72 Haharina Ave., Dnipro, 49010, Ukraine)

E-mail: nmeshko2016@ukr.net

В умовах нестабільного розвитку економіки України все більшої актуальності набуває дослідження функціонування малого та середнього бізнесу (МСБ). Саме динамічний та ефективний його розвиток забезпечує сталі темпи економічного зростання країни, протистоїть монополізації, мотивує до створення нових робочих місць, сприяє підвищенню рівня зайнятості, підвищенню матеріального благополуччя населення, створенню та насиченню всіх сегментів ринку продукцією, послугами, впровадженню нової техніки тощо.

Залучення приватного капіталу в розвиток малого та середнього бізнесу доречно, оскільки він може вирішити економічні проблеми суб'єктів господарювання: сприяти розширенню наявних можливостей для сталого розвитку, стимулювати використання інновацій у діяльності підприємств, зростанню прибутку, розвиток партнерства між вітчизняними та зарубіжними підприємствами.

Проблемі залучення приватного капіталу в малий і середній бізнес присвятили свої праці багато вчених. Так, Мареніченко В. досліджував механізми реалізації державного регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Нікітіна А. [6] проаналізувала особливості та способи залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства за умов глобалізації економіки. Стрілець В. [10] розробила науково-методичний підхід до дослідження світового досвіду кредитування малого підприємництва крізь призму актуальних для України перешкод доступу до боргового фінансування. Дончак Л. і Ціхановська О. [9] досліджували сучасні тенденції розвитку малого та середнього бізнесу Вінницької області. Жуков С., Дюгованець О., Балко О. [4] вивчали загальні та фінансові проблеми, які заважають розвиватися малому підприємству в період кризових явищ і соціально-економічних потрясінь.

Мета статті – дослідити стан економічного розвитку малого та середнього бізнесу, проаналізувати рух приватного капіталу малих і середніх підприємств в умовах кризи, здійснити розрахунки динаміки приватного капіталу на перспективу.

У розвитку економіки фундаментальну роль відіграють малі та середні підприємства. Вони мають ряд переваг: поповнюють ринок продукцією та послугами, необхідними для споживачів; сприяють економічному зростанню всіх галузей; виступають у ролі трансфера інновацій та новітніх технологій; мотивують працівників до саморозвитку та самовдос-

коналення; забезпечують робочі місця; розкривають потенціал працівників підприємств тощо.

Станом на 2018 р. в Україні діяло понад 3587 тис. підприємств малого та середнього бізнесу, з них суб'єктів мікропідприємництва – 1765 тис. од. У тому числі ФОП – 1484 тис. од., з них суб'єктів мікропідприємництва – 1472 тис. од. (табл. 1).

У період з 2015 р. по 2018 р. загальна кількість підприємств МСБ зменшилось на 6,8%. Зокрема, кількість суб'єктів малого підприємництва зменшилось на 6,9 %, у тому числі ФОП малого підприємництва на 9%, а ФОП мікропідприємництва на 9,5%. Проте слід відмітити збільшення кількості суб'єктів середнього підприємництва на 6,2%, у тому числі ФОП середнього підприємництва – на 36,5%. Зменшення кількості підприємств малого бізнесу матиме як позитивний, так і негативний вплив на економіку держави. Негативними наслідками будуть: зменшення рівня зайнятості населення, кількості власників, уповільнення темпів насичення ринків товарами та послугами, зменшення надходження податків та зборів, дисбаланс галузей народного господарства. Позитивним впливом від скорочення кількості підприємств малого бізнесу буде зменшення: надання пільг в оподаткуванні, ліцензуванні, кредитуванні підприємств; кількості підприємств-банкрутів; державних витрат на інформаційну, матеріально-технічну, фінансово-кредитну, інвестиційну підтримку; кількості неперспективних галузей.

Збільшення кількості суб'єктів середнього підприємництва матиме ряд переваг, які пов'язані із запровадженням НТП, високою гнучкістю виробництва, зменшенням кількості управлінських структур, оперативним прийняттям рішень, високим досвідом і кваліфікацією працівників, прискоренням обігу капіталу, швидким реагуванням на зміни кон'юнктури ринку. Поряд із позитивним впливом слід відмітити негативні наслідки від збільшення підприємств середнього бізнесу, які проявлятимуться в обмеженні номенклатури товарів і послуг, у зростанні ризику банкрутства, у чутливості до впливу фінансової кризи, у постійному пристосуванні до умов ринку, в обмеженні власних фінансових ресурсів, у незначних можливостях для розширення підприємства, в обмеженості отримання кредитів, у великій залежності від рівня державної підтримки.

Особливість малого та середнього бізнесу полягає в насиченні ринку товарами та послугами. За

Кількість суб'єктів господарювання

Рік	Усього			У тому числі фізичні особи – підприємці		
	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва	з них суб'єкти мікропідприємництва	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва	з них суб'єкти мікропідприємництва
2015	15510	1958385	1910830	307	1630571	1626589
2016	15113	1850034	1800736	281	1558880	1553041
2017	15254	1789406	1737082	317	1466486	1458980
2018	16476	1822671	1764737	419	1483297	1471965
Зміна 2018 р. до 2015 р., %	6,23	-6,93	-7,65	36,48	-9,03	-9,51

Джерело: складено за даними [3].

офіційними даними, протягом 2015–2018 рр. обсяги виробленої продукції збільшилися на 84% (рис. 1), а реалізованої продукції – на 83% (рис. 2).

За досліджуваний період (2015–2018 рр.) обсяги виробництва продукції підприємствами малого бізнесу збільшилися на 528172,9 млн грн, а середнього – на 968551 млн грн. Водночас обсяги реалізованої продукції підприємствами середнього бізнесу також мають тенденції до збільшення на 81%, а малого – на 88,5%. Тобто, незважаючи на зменшення кількості підприємств МСБ, спостерігається збільшення обсягів виробленої та реалізованої продукції.

Економічна діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва супроводжується витратами на виробництво продукції та послуг, на працівників, на оплату праці та соціальні заходи. Загалом підприємства витратили за 2018 р. 3315905,1 млн грн, що на 1510196,9 млн грн більше, ніж у 2015 р. (табл. 2).

У період з 2015 р. по 2018 р. значно зросли витрати на оплату праці на підприємствах середнього (на 111%) та малого бізнесу (115%). Дещо менше витратили на персонал. За досліджуваний період ці витрати у суб'єктів середнього підприємництва збільшилися на 92%, а малого – на 97%. Найменші витрати були на соціальні заходи, які збільшилися на 38%.

Найбільша частка витрат суб'єктів малого та середнього підприємництва – на виробництво, що складає 73%, а найменша частка на соціальні заходи – 2,36%. Частка витрат на персонал становить 11,11%, а на оплату праці персоналу – 13,47% (рис. 3).

Одними із основних індикаторів економічної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу є розмір отриманого чистого прибутку, який використовується для збільшення оборотних коштів підприємства, формування фондів і резервів, а також реінвестицій у виробництво. Важливе значення має оцінка ефективності функціонування суб'єктів господарювання – рентабельність, яка в короткостроковій перспективі показує якість прийнятих управлінських рішень, що стосуються фінансової, операційної та інвестиційної діяльності підприємства.

За результатами дослідження (табл. 3) можна зробити висновки, що в період з 2015 по 2018 рр. обсяг прибутку підприємств середнього бізнесу збільшився на 222429,1 млн грн, а малого – на 150063 млн грн. Відповідно рівень рентабельності суб'єктів середнього підприємництва зріс на 9,6%, а суб'єктів малого підприємництва – на 16,3%. Позитивна тен-

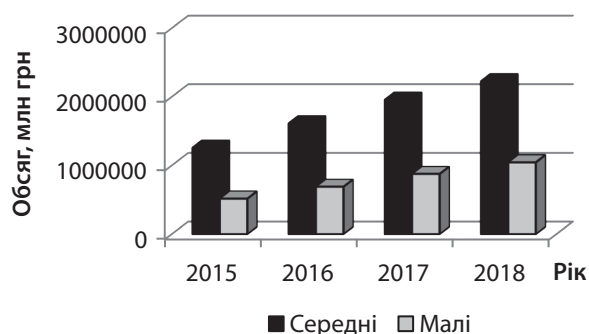

Рис. 1. Обсяги виробленої продукції підприємствами МСБ

Джерело: складено за даними [3].

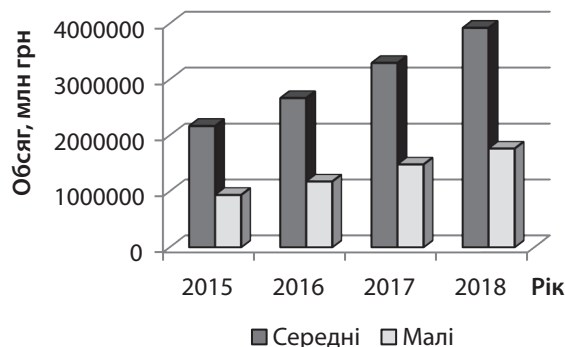

Рис. 2. Обсяги реалізованої продукції підприємствами МСБ

Джерело: складено за даними [3].

Витрати підприємств малого та середнього бізнесу

Підприємства	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютні зміни 2018 р. до 2015 р.
Витрати на виробництво, млн грн					
Середні	920285	1073123,4	1381920,3	1634474,1	714189,1
Малі	424001	505301	653859,7	788134,4	364133,4
Витрати на персонал, млн грн					
Середні	167457,6	191827,6	255694,2	322028,6	154571,0
Малі	63253,5	70196,8	101345,2	124619,7	61366,2
Витрати на оплату праці, млн грн					
Середні	126883,7	159582,8	212589,3	267341,9	140458,2
Малі	46986,1	57591,9	83077,5	101039,3	54053,2
Відрахування на соціальні заходи, млн грн					
Середні	40573,9	32244,8	43104,9	54686,7	14112,8
Малі	16267,4	12604,9	18267,7	23580,4	7313,0

Джерело: складено за даними [3].

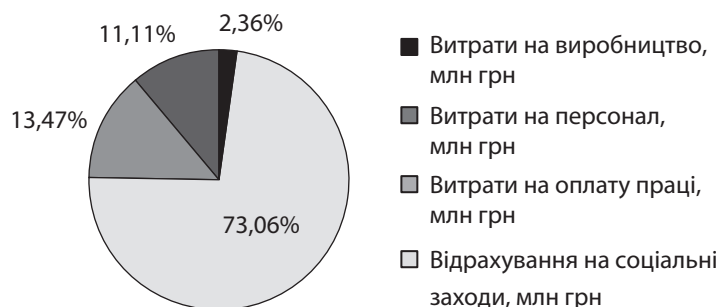

Рис. 3. Частка витрат підприємств малого та середнього бізнесу, 2018 р.

Джерело: складено за даними [3].

Показники прибутковості діяльності підприємств малого та середнього бізнесу

Підприємства	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Абсолютне відхилення 2018 р. до 2015 р.
Чистий прибуток, млн грн					
Середні	-102769	15061,8	70105	119659,9	222429,1
Малі	-118194	-32206,8	-20971,9	31868,6	150063
Рентабельність, %					
Середні	-5	0,7	3,1	4,6	9,6
Малі	-13,6	-3,6	-2,0	2,7	16,3

Джерело: складено за даними [3].

денція основних економічних показників відбулася, незважаючи на те, що у 2015 р. підприємства МСБ були збитковими.

Великий бізнес відрізняється від малого та середнього не лише розмірами, а й особливостями управління, роботи, веденням фінансової діяльності. У результаті аналізу фінансування суб'єктів малого та середнього підприємництва закордонні вчені ді-

йшли висновку, що капітал малих і середніх підприємств має певні особливості структури капіталу. Ця особливість полягає в менших можливостях МСБ, порівняно з великим бізнесом, залучати позичковий капітал. Тому підприємці суб'єктів малого та середнього бізнесу беруть короткострокові позики. Структуру капіталу підприємств малого та середнього бізнесу складають: власний капітал, довгострокові

зобов'язання та забезпечення, поточні зобов'язання та забезпечення. За 2015–2018 рр. обсяг капіталу підприємств збільшився на 43% (табл. 4).

Найбільшу частку в загальній структурі капіталу досліджуваних підприємств займають поточні зобов'язання і забезпечення. З 2015 р. по 2018 р. спостерігається збільшення частки цього капіталу: на середніх підприємствах – на 9,7 пункту, а на малих – на 4,8 пункту. Це означає, що в суб'єктів господарювання зросли на 14% короткострокові кредити у банків, поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, у тому числі з податку на прибуток, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками із внутрішніх розрахунків; короткострокові векселі видані, поточні забезпечення.

Частка довгострокових зобов'язань і забезпечень середніх суб'єктів господарювання зменшилася на 8,4 пункту, а малих суб'єктів господарювання – на 0,2 пункту. Отже, довгострокові кредити банків, відстрочені податкові зобов'язання, довгострокові забезпечення, інші довгострокові зобов'язання зменшились на 61%.

Найменшу частку у структурі капіталу займає власний капітал. У середніх підприємств у 2018 р. власний капітал склав 14,6%, що на 1,3 пункту нижче, ніж у 2015 р. У малих підприємств також спосте-

рігається тенденція до зменшення власного капіталу, який у 2018 р. становив 13,4%, що на 4,6 пункту нижче, ніж у 2015 р. Це значить, що статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал зменшилися на 19,8%.

Суб'єкти господарювання малого та середнього бізнесу, крім власних фінансових ресурсів і кредитів банків, використовують зовнішнє фінансування у вигляді інвестицій та зовнішніх позик. Усі ці форми фінансової підтримки МСБ складають приватний капітал. Сприяють розвитку малого та середнього бізнесу і прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Використання ПІІ малим і середнім бізнесом сприяє зниженню капітальних витрат і ризику для функціонування нових потужностей; доступності до нових джерел сировини або нової виробничої бази; розширенню діючих виробничих потужностей; реалізації переваг дешевих факторів виробництва; можливості уникнути циклічності або сезонної нестабільності виробництва; пристосуванню до процесу скорочення життєвого циклу продукції тощо.

За проведеним дослідженням (табл. 5) можемо зробити висновок, що у 2015–2018 рр. спостерігається негативна тенденція щодо інвестування малих і середніх підприємств в Україні. Так, обсяги прямих інвестицій в Україну зменшились на 0,69%. Зокрема, обсяги акціонерного капіталу нерезидентів в еконо-

Таблиця 4

Структура капіталу малих та середніх підприємств

Показник	Рік	Середні підприємства		Малі підприємства	
		Млн грн	%	Млн грн	%
Власний капітал	2015	392176,2	15,9	384819,5	18,0
	2016	420074,8	14,5	224708,0	7,2
	2017	484322,3	15,6	278877,3	10,2
	2018	514036,8	14,6	416472,3	13,4
Довгострокові зобов'язання та забезпечення	2015	591901,0	24,0	418213,4	19,6
	2016	625796,8	21,6	451466,8	14,5
	2017	569130,0	18,3	557152,4	20,4
	2018	550927,3	15,6	602851,8	19,4
Поточні зобов'язання та забезпечення	2015	1480588,7	60,1	1333416,6	62,4
	2016	1847412,3	63,9	2439954,5	78,3
	2017	2050138,3	66,1	1892107,3	69,4
	2018	2458800,5	69,8	2084277,3	67,2
Усього капіталу	2015	2464665,9	100,0	2136449,5	100,0
	2016	2893283,9	100,0	3116129,3	100,0
	2017	3103590,6	100,0	2728136,9	100,0
	2018	3523764,7	100,0	3103601,3	100,0

Джерело: складено за даними [3].

міці країни зменшилися на 2,05%. Водночас прямі іноземні інвестиції з України зросли на 1,77%. Слід відмітити зростання боргових інструментів в Україну на 5,09%, а з України – на 13,17%, що означає збільшення довгострокових державних, муніципальних і корпоративних облігацій, еврооблігацій. Це свідчить про несприятливий інвестиційний клімат малого та середнього бізнесу.

Спостерігаються негативні зміни щодо інвестування економіки України частинами світу: Європою, Азією, Африкою, Америкою, Австралією та Океанією. У період з 2015 р. по 2018 р. обсяги прямих інвестицій зменшилися на 17,8% (табл. 6).

Найбільшу частку від загального обсягу наданих інвестицій займає Європа (56,8% у 2018 р.), а найменшу – Австралія та Океанія (0,1% протягом 2015–2018 рр.). Проте саме з Австралії та Океанії обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) збільшився на 17,9%. Отже, обсяг приватного капіталу малих і середніх підприємств за рахунок прямих інвестицій значно скоротився.

Українські банки за 2015–2018 рр. також зменшили вклади в суб'єкти господарювання малого та середнього бізнесу (рис. 4).

За результатами аналізу обсягів прямих інвестицій банків у МСБ спостерігається значне їх зменшення (на 59%). Досліджувані підприємства втратили інвестиційну привабливість через недосконалу кредитну та податкову політику, послаблення державної підтримки, низьку активність суб'єктів МСБ щодо захисту власних інтересів, нестачу внутрішніх фінансових ресурсів, недосконалу забезпеченість основними фондами тощо.

Проблема кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні стоїть досить гостро. Це ще одна форма приватного капіталу, розвиток якої зазнає негативних змін. Надання кредитів МСП забезпечує їх економічне благополуччя. Банки через недостатній обсяг необхідної інформації про фінансовий стан, кредитну історію суб'єктів малого та середнього бізнесу, неможливість оцінити кредитоспроможність остерігаються надавати кредити.

Таблиця 5

Прямі інвестиції (акціонерний капітал та боргові інструменти), млн дол. США

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Зміна 2018 р. до 2015 р., %
З України					
Акціонерний капітал резидентів в економіці країн світу	6210,0	32936,4	32656,0	6295,0	1,37
Боргові інструменти	217,1	7 593,7	8 448,6	245,7	13,17
Прямі інвестиції резидентів в економіці країн світу (акціонерний капітал та боргові інструменти)	6 427,1	40 530,1	41 104,6	6 540,7	1,77
В Україну					
Акціонерний капітал нерезидентів в економіці країн світу	32969,4	32936,4	32656,0	32291,9	-2,05
Боргові інструменти	7824,2	7593,7	8448,6	8222,2	5,09
Прямі інвестиції нерезидентів в економіці країн світу (акціонерний капітал та боргові інструменти)	40793,6	40530,1	41104,6	40514,1	-0,69

Джерело: складено за даними [3].

Таблиця 6

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України

Частина світу	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Зміна 2018 р. до 2015 р., %				
Європа	20581,5	54,2	17033,8	53,7	17110,6	55,5	17724,5	56,8	-13,9
Азія	13012,3	34,3	11002,8	34,7	10180,0	33,0	10372,5	33,2	-20,3
Африка	205,7	0,5	133,1	0,4	143,7	0,5	159,8	0,5	-22,3
Америка	4128,7	10,9	3530,1	11,1	3360,7	10,9	2898,6	9,3	-29,8
Австралія та Океанія	37,4	0,1	25,2	0,1	42,8	0,1	44,1	0,1	17,9
Усього	37965,6	100,0	31725,0	100,0	30837,8	100,0	31199,5	100	-17,8

Джерело: складено за даними [3].

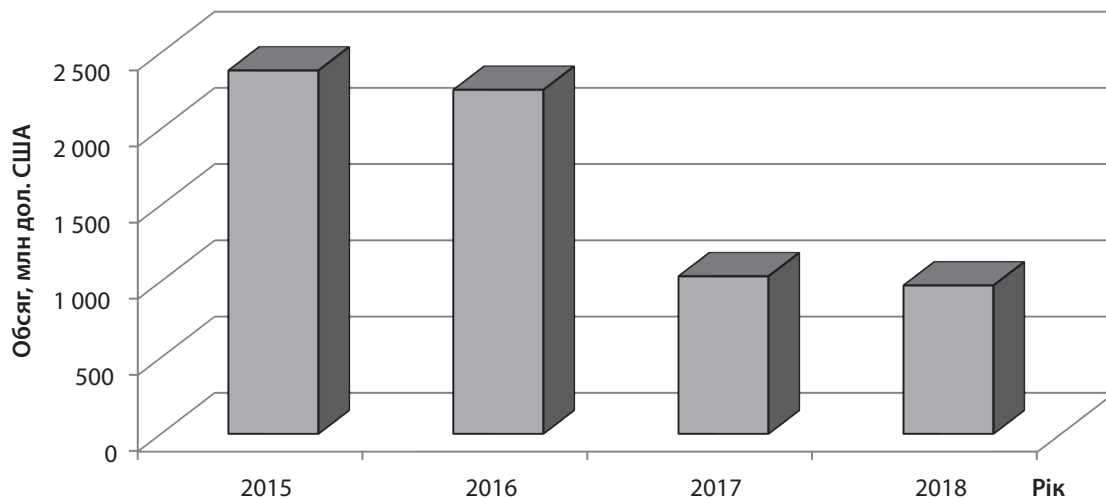

Рис. 4. Обсяг прямих інвестицій банків, 2015–2018 рр.

Джерело: складено за [6].

За даними звіту МСП Банку «Статистика кредитування малого і середнього бізнесу», станом на 1 вересня 2015 р. на МСБ приходилось 12,4% (роком раніше — 14,4%) загального обсягу кредитування бізнесу. Сповільнення темпів видачі нових кредитів, скорочення розмірів портфеля, збільшення частки прострочених зобов'язань — характерні риси кредитування МСП на сьогоднішній день. Тільки у вересні 2015 р. малому і середньому бізнесу було видано на 17% менше кредитів [9].

Нестабільність функціонування ринку, ризикованість у кредитуванні суб'єктів малого та середнього бізнесу перешкоджають фінансовим установам надавати кредити сегменту МСБ на тих самих умовах, що й великому бізнесу. Крім того, існує основна проблема, яка заважає підприємствам МСБ збільшувати обсяг приватного капіталу, — недостатність та висока вартість кредитних ресурсів. Наведені фактори перешкоджають розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, ускладнюють їх фінансування.

За даними дослідження за 2017–2019 рр. (табл. 7) можемо зробити висновок, що обсяг наданих кредитів середньому бізнесу збільшились на 38%, а для малого бізнесу, навпаки, скоротили обсяги надання кредитів на 29%. Тому для збільшення кредитування малих підприємств необхідно знизити вартість залучення фінансових ресурсів та розвинути національну гарантійну систему.

У процесі інвестування в інфраструктурні об'єкти на використання приватного капіталу впливає ряд факторів: ціна інфраструктурних об'єктів дуже висока; термін окупності вкладених коштів в проекти довготривалий; період амортизації основного капіталу займає багато часу; високий технічний, соціальний, економічний та політичний ризики; велика кількість учасників проекту; необхідні державні гарантії; низька ціна та ліквідність інвестиційних активів.

З метою прогнозування стану приватного капіталу суб'єктів малого та середнього бізнесу використано метод екстраполяції трендів. Нами використовується лінійне рівняння тренда, яке має вигляд:

$$y = a + bt, \quad (1)$$

де y — рівень показника, що вирівнюється за прямою, і вільний від коливань;

a — початковий рівень тренду в момент або за період, що приймається за початок відліку часу t ;

b — середнє змінення за одиницю часу, тобто швидкість змінення або константа тренду.

Щоб використати тренд як інструмент ділового планування, необхідно знайти числові значення коефіцієнтів рівняння (a , b).

Згідно з методом найменших квадратів маємо:

$$\sum (yt - a - bt)^2 \rightarrow \min, \quad (2)$$

де yt і t — відомі величини;

a , b — невідомі величини.

Функція матиме мінімальне значення за умови, якщо величини a і b задовольняють таку лінійну систему:

$$\begin{cases} \sum y_t = an + b \sum t \\ \sum y_t t = a \sum t + b \sum t^2 \end{cases}, \quad (3)$$

де t — період часу;

a , b — невідомі коефіцієнти;

n — сума періодів часу.

Ця система матиме єдине рішення. З використанням наведеної методики розраховуються прогнозні значення прямих інвестицій (табл. 8).

Отже, у 2025 р. обсяги прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України мають бути:

$$y = -2,54 \cdot 11 + 19530,7 = 19502,76 \text{ млн дол. США};$$

$$\begin{cases} 10a + 4b = 78097,4, \\ 30a + 10b = 195230,8. \end{cases}$$

Прогнозне значення прямих інвестицій банків у 2025 р. становитиме:

Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) іншим фінансовим корпораціям, за розміром суб'єкта господарювання та видами валют

Період	Суб'єкти середнього підприємництва			Суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		національна валюта	іноземна валюта		національна валюта	іноземна валюта
2017	955	495	460	2468	1121	1346
2018	1972	1289	684	1998	888	1110
2019	1314	812	501	1759	1059	700
2020						
Січень	1222	653	570	1570	867	703
Лютий	1145	620	525	1481	819	662
Зміна 2019 до 2017, %	38	64	9	-29	-6	-48

Джерело: складено за [6].

Розрахункові дані параметрів динаміки приватного капіталу МСП

t_i	Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з України, млн дол. США		Прямі інвестиції банків, млн дол. США		Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України, млн дол. США		t_i^2	
	x_{i1}	$t_i \cdot x_{i1}$	x_{i2}	$t_i \cdot x_{i2}$	x_{i3}	$t_i \cdot x_{i3}$		
1	2015	6210,0	6210	2384	2384	38356,8	38357	1
2	2016	32936,4	65872,8	2257	4514	32122,5	64245	4
3	2017	32656,0	97968	1034	3102	31230,3	93691	9
4	2018	6295,0	25180	974	3896	31606,4	126426	16
$\Sigma 10$		78097,4	195230,8	195230,8	13896	133316	322718,3	30

Джерело: розраховано за даними [3; 6].

$$y = -545,3 \cdot 11 + 3025,5 = -9023,8 \text{ млн дол. США};$$

$$\begin{cases} 10a + 4b = 6649, \\ 30a + 10b = 13896. \end{cases}$$

У 2025 р. передбачено досягти обсяги прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з країн світу в економіку України:

$$y = -2114,34 \cdot 11 + 38614,85 = 36500,51 \text{ млн дол. США};$$

$$\begin{cases} 10a + 4b = 133316, \\ 30a + 10b = 322718,3. \end{cases}$$

У перспективі (до 2025 р.) передбачається така тенденція приватного капіталу підприємств малого та середнього бізнесу: збільшення прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України на 13207,76 млн дол. США у 2025 р. порівняно із 2018 р., зростання обсягів прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з країн світу в економіку України за той самий період на 4894,11 млн дол. США, з 2018 р. зменшення обсягу прямих інвестицій банків на 9997,8 млн дол. США.

Стан розвитку малих і середніх підприємств значно погіршився у 2020 р. внаслідок пандемії коро-

навірусу. Наслідком цього стала раптова відсутність ліквідності, що впливає на малий і середній бізнес. Ці компанії, як правило, найбільше страждають в умовах кризи, і важливо підтримувати їх достатньою ліквідністю, щоб вони могли вижити за цих умов. Однак у ситуації зриву ліквідності банки не стимулюються позичати гроші МСП через раптове збільшення прийнятого ризику. Ось чому гарантії ЄС на підтримку цих позик необхідні. На сьогоднішній день ЄІФ пропонує спеціалізовані гарантії, що підтримуються EFSI, для стримування впливу пандемії на малі та середні підприємства та малі компанії із середнім розміром.

Виконавчий віце-президент Європейської комісії з питань економіки, яка працює для людей, Валдіс Домбровскіс, сказав: «У всій Європі наш бізнес бореться. ЄС швидко реагує, щоб допомогти зменшити цей удар і допомогти малим і середнім компаніям, які особливо вразливі. Сьогодні Комісія та Європейський інвестиційний фонд надають 8 млрд

євро фінансування, приносячи негайну грошову допомогу МСП в Європі, що постраждали від пандемії коронавірусу. Гроші будуть надходити вже цього місяця через місцеві банки та кредитори, щоб допомогти тим, хто найбільше постраждав від кризи».

1 мільярд євро, розблокований з EFSI в рамках Механізму гарантування позики COSME та Гарантії малого та середнього бізнесу InnovFin в рамках програми «Горизонт 2020», дозволяє ЄІФ надавати гарантії на суму 2,2 мільярда євро фінансовим посередникам, відкриваючи 8 мільярдів євро доступного фінансування. Гарантії будуть запропоновані через ЄІФ через заклик декількох сотень фінансових посередників, що включають банки та альтернативних кредиторів. Основними ознаками цих гарантії будуть:

- ✦ спрощений і швидкий доступ до гарантії ЄІФ;
- ✦ більш високе покриття ризику – до 80% потенційних втрат за окремими позиками (на відміну від стандартних 50%);
- ✦ зосередження уваги на позиках на оборотні кошти в ЄС;
- ✦ забезпечення більш гнучких умов, включаючи перенесення, перепланування або оплати відпусток;
- ✦ нові функції будуть доступні як для нових, так і для існуючих фінансових посередників, які вже працюють з ЄІФ, які розширять особливі умови на понад 100 тисяч компаній, що отримують гарантії за програмами COSME LGF та InnovFin SMEG [2].

Підприємці малого та середнього бізнесу сфер обслуговування та продажу змушені були закрити свої заклади, відправити в неоплачувані відпустки своїх працівників, а то і взагалі звільнити. У скрутному становищі опинилися ті підприємці, які взяли в оренду великі приміщення, дорого техніку, мають кредити. Але серед власників МСБ знайшлися ті, які більш оптимістичні та вживають заходів, щоб «вижити» у цей скрутний час.

Так, Ольга Тадай, засновниця та керівник ІТ-проекту hallway.pro, представниця співвласника компанії «Агромат», говорить, що їх компанія вже зробила такі заходи: відмовилась від всіх наглядових рад і консультантів; ввела «ручний режим» керування; були проведені переговори з усіма постачальниками; зафіксовано борги в рамках товарних кредитів; попросили додатково товар за окремими кредитними лімітами; сформовано запаси; переведено всіх, кого можна, на віддалену роботу; тих, хто не може бути діяний зараз, попросили піти у відпустку; підтримка постійного зв'язку із кредиторами; усі гроші акумулюються на зарплату; весь топ-менеджмент за власним рішенням знизив собі ЗП на 50%. Також компанія працює над новою бізнес-моделлю, проводить переговори із оптовими клієнтами та постачальниками в надії створити «єдиний ланцюг створення цінності» [1].

ВИСНОВКИ

Основою сприяння розвитку економіки країни є малий і середній бізнес. Він створює значну частину ВВП, забезпечує працездатне населення робочими місцями, збільшує обсяги експорту, стимулює інноваційний розвиток тощо. Українські підприємці мають можливість створити нові суб'єкти МСБ, але їм перешкоджають: недосконалість законодавчої бази; високі кредитні ставки та податки; бюрократична система; зменшення прямих інвестицій в Україну; скорочення кредитування фінансовими установами тощо. Перелічені фактори негативно впливають і на обсяги приватного капіталу, який з кожним роком зменшується.

За проведеними розрахунками, на основі офіційних статистичних даних, у 2025 р. передбачається негативна динаміка приватного капіталу. Це відображено у зростанні обсягів прямих інвестицій з України та зменшенні прямих інвестицій банків.

З метою збільшення обсягів приватного капіталу на підприємствах малого та середнього бізнесу необхідно:

- ✦ активно використовувати діючі в Україні краудфандингові майданчики («Спільнокошт» і «NaStarte»), що буде привабливим для дрібних інвесторів;
- ✦ створити єдину систему розміщення повної інформації про фінансову діяльність МСБ;
- ✦ реалізувати потенціал інститутів гарантування кредитів для малого та середнього бізнесу;
- ✦ надавати консультації щодо підтримки зовнішньоекономічної діяльності;
- ✦ перейняти досвід управління приватним капіталом від іноземних МСБ (надання особливих умов за гарантіями для стартап-бізнесу; субсидування відсоткових ставок; об'єднання банків, які спеціалізуються на кредитуванні МСБ; збільшення обсягів підтримки у вигляді гарантії за кредитами МСБ тощо).

На підставі аналізу даних Державної служби статистики України визначено сучасний стан розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу. Слід відзначити збільшення кількості підприємств МСБ, підвищення їх рентабельності, обсягів реалізованої та виробленої продукції. Ефективна взаємодія держави та малого і середнього бізнесу, активна участь в інфраструктурних проектах, сприяння обізнаності підприємців у законодавстві, бухгалтерському обліку, механізми управління трудовими ресурсами забезпечить стає функціонування сегмента МСБ.

Наукова новизна статті полягає у визначенні тенденцій руху приватного капіталу малого та середнього бізнесу в умовах кризи та перспектив його динаміки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. «Вижити у карантин»: як рятується малий і середній бізнес і чого очікує від держави. URL: <https://www.>

- radiosvoboda.org/a/karantyn-biznes-zbytky-dergava/30523993.html
2. Coronavirus: Commission and European Investment Fund (part of EIB Group) unlock €8 billion in finance for 100,000 small and medium-sized businesses. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_569
 3. Статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
 4. Жуков С., Дюгованець О., Балко О. Мале підприємництво в Україні: роль, стан і перспективи розвитку в період соціально-економічних потрясень. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 40–43. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/151639/07-Zhukov.pdf?sequence=1>
 5. Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (МВФ, 2009) / Національний Банк України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external#3>
 6. Нікітіна А. В. Особливості та способи залучення прямих іноземних інвестицій на підприємствах за умов глобалізації сільськогосподарських відносин. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 78–83. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/17.pdf>
 7. Благой В. В., Янченко Н. В., Тихомирова А. О., Блага В. В. Підтримка малого та середнього бізнесу з метою посилення підприємницької активності в національній економіці України. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2019. № 22. С. 14–24. DOI: <http://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2019.22.0.14>
 8. Проблеми кредитування малого й середнього бізнесу // Простобанк Консалтинг. URL: http://www.prostobank.com/probl_kredituvannya_malogo_serednogo_biznesu
 9. Дончак Л. Г., Ціхановська О. М. Розвиток малого та середнього бізнесу – запорука стабільності Вінниччини. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 286–290. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/62.pdf>
 10. Стрілець В. Ю. Зарубіжний досвід кредитування малого бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-44-50>

REFERENCES

- Blahoi, V. V. et al. "Pidtrymka maloho ta serednyoho biznesu z metoiu posylennia pidpriemnytskoi aktyvnosti v natsionalnii ekonomitsi Ukrainy" [Support of Small and Medium Business in Order to Strengthen Entrepreneurial Activity in the National Economy of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, no. 22 (2019): 14-24. DOI: <http://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2019.22.0.14>
- "Coronavirus: Commission and European Investment Fund (part of EIB Group) unlock €8 billion in finance for 100,000 small and medium-sized businesses". https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_569

- Donchak, L. H., and Tsikhanovska, O. M. "Rozvytok maloho ta serednyoho biznesu - zaporuka stabilnosti Vinnychchyny" [Development of Small and Mid-Sized Business as the Factor of Economic Stability in Vinnytsia Region]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2017. <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/62.pdf>
- Nikitina, A. V. "Osoblyvosti ta sposoby zaluchennia priamykh inozemnykh investytsii na pidpriemstvakh za umov hlobalizatsii silskohospodarskykh vidnosyn" [Features and Methods of Determining Direct Foreign Investment at the Enterprise under Globalization Conditions of the World Relations]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2018. <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/17.pdf>
- "Problemy kredytuvannia maloho i serednyoho biznesu" [Problems of Lending to Small and Medium-sized Businesses]. *Prostobank Konsaltingh*. http://www.prostobank.com/probl_kredituvannya_malogo_serednogo_biznesu
- "Statystychna informatsiia" [Statistical Information]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
- "Statystyka zovnishnyoho sektoru Ukrainy za metodolohiieiu 6-ho vydannia «Kerivnytstva z platizhnogo balansu ta mizhnarodnoi investytsiinoi pozytsii» (MVF, 2009)" [Statistics of the External Sector of Ukraine According to the Methodology of the 6th Edition of the Balance of Payments and International Investment Position Manual (IMF, 2009)]. *Natsionalnyi Bank Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external#3>
- Strilets, V. Yu. "Zarubizhnyi dosvid kredytuvannia maloho biznesu" [The Foreign Experience of Crediting the Small-Sized Business]. *Biznes Inform*, no. 3 (2019): 44-50. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-44-50>
- "«Vyzhyty u karantyn»: yak riatuetsia maliy i serednii biznes i choho ochikuie vid derzhavy" ["Survive in Quarantine": How Small and Medium-sized Businesses are Saved and What They Expect from the State]. <https://www.radiosvoboda.org/a/karantyn-biznes-zbytky-dergava/30523993.html>
- Zhukov, S., Diuhovanets, O., and Balko, O. "Male pidpriemnytstvo v Ukraini: rol, stan i perspektyvy rozvytku v period sotsialno-ekonomichnykh potriasin" [Small Business in Ukraine: the Role, State and Prospects of Development in the Period of Socio-economic Shocks]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. 2019. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/151639/07-Zhukov.pdf?sequence=1>